

Merkkejä ja merkintöjä jälkimodernista

Johanna Järvinen-Tassopoulos: *VTT, tutkija, Lapin yliopisto*
jtassopo@mappi.helsinki.fi

Janus vol. 14 (2) 2006, 174–181

Janus

(1994, 57) mukaan yhteiskuntaelämää koskevan ajattelun tulee olla elävää, hedelmällistä ja kekseliästä. Ajattelua koskeva oletus muuttuu mielenkiintoiseksi haasteeksi, kun halutaan pohdita modernin yhteiskunnan nykytilaa ja erityisesti tätä aikaa. Yhteiskuntaelämän tutkimus nostaa esiin erilaisia merkkejä, jotka kertovat ajan hengestä (Noro 2004, 25) ja samalla yhteiskunnallisia alueita koskevasta oireilusta (Maffesoli 1996, 13–14).

Olen valinnut lähtökohdakseni jälkimodernin, josta olen tehnyt merkintöjä. Erilaisten yhteiskunnallisten muutosten tarkastelu auttaa "avaamaan näkökulmia" (Eräsaari 2002, 10) nykyhetkeen. Jälkimodernin ajattelu mahdollistaa nykyhetken sijoittamisen siirtymävaiheeseen, eräänlaiseen odottavaan ja potentiaaliseen väli-tilaan. Tarkoitukseni ei ole kuitenkaan luonnehtia tulevaa, vaan tutkia modernin aikakauden hiipumisen seurauksia yksilöiden ja yhteiskuntaelämän kannalta.

Lähestyn postmoderniteettia kolmen teeman – muukalaisuuden, arkielämän ja nykyisyyden – kautta (ks. myös Järvinen-Tassopoulos 2005). Valitsemani teemat ilmentävät ideaalisesti jälkimodernia, koska jokainen niistä on esiintynyt jossain muodossa ja saanut erityisiä merkityksiä eri aikakausina. Muukalaisuuden äkillinen ilmestyminen yhteiskuntaelämään ja kulttuuriin tuo niihin vireyttä ja luo niille uusia mahdollisuuksia kehittyä (Maffesoli 1988, 134–135). Arkielämän taas kertoo ajastaan. Etsin modernin arkielämän muutoksista jokapäiväisyyttä, joka toimisi

"näköalaikkunana" sosiaaliseen todellisuuteen (Järvinen-Tassopoulos 2004, 283). Nykyisyys puolestaan kuvastaa sitä, kuinka yksilöt sopeutuvat tulevaisuuteen liittyvään epävarmuuteen ja elävät tässä ajassa ja nykyhetkessä.

Keskustelua aikakaudesta

Moderniteetin hiipuminen ja modernia aikaa seuraava vaihe ovat askarruttaneet ja kiehtoneet tutkijoita jo vuosikymmeniä (Lyotard 1985, 10). Postmoderniteetin ajatus ei ole kuitenkaan itsestään selvä ja siihen on suhtauduttu myös kriittisesti. Postmoderniutta on luonnehdittu muun muassa kynniseksi versioksi "uudesta uljaasta maailmasta", jonka myötä moderni kulttuuri katoaisi (Beck 1990, 252). Samaa vaikuttavat ajavan takaa ajatukset "historian loppumisesta" (Vattimo 1987, 10) ja eri muotoja saavasta "länsimaiden rappiosta".

Käsittelemällä postmoderniteettia osallistun lähes perinteeksi muodostuneeseen keskusteluun aikakaudesta. Postmoderniteetti on Michel Maffesolin (2003, 29) mukaan uuden ajan väliaikainen nimitys. Väliaikaisuuden ohella on otettava huomioon modernia koskevien nimitysten moninaisuus – kuten myöhäismoderni, toinen moderni – ja niihin liittyvien määritelmien vaihtelevuus. Arto Noro (1993, 140) kiteyttää: "(Postmoderni) on kuin Simmelin 'muukalainen', joka 'tulee tänään ja jää huomenna'. Tämä muukalainen ei ole meikäläisiä eikä heikäläisiä, vaan rikkoo vanhat intellektuaalis-poliittiset ase-

“Merkkejä ja merkintöjä...”

telmat.” Jälkmodernin tutkimiseen tarvitaan siis toisenlaisia analyyttisiä työkaluja, koska ”turvautuminen suuriin kertomuksiin on poissa laskuista” (Lyotard 1985, 95).

Vaiheteoreetikkona¹ Maffesoli uskoo, ettei aikakausissa ole kyse jyrkistä aluista tai loppuista. Aikakausille ominaiset perusainekset muuttuvat vähitellen toisenlaiseksi yhdistelmäksi ja tätä kautta syntyy uusi kokonaisuus (Maffesoli 2003, 29). Maffesolin tapa ajatella vaiheittain muistuttaa Pitirim A. Sorokinin (1952, 7) analyysia länsimaisesta elämästä, yhteiskuntarakenteesta ja kulttuurista. Sorokin (1952, 267–268) on selittänyt, kuinka kulttuurissa ei ole kyse kokonaisuuden heikentymisestä tai tuhoutumisesta, vaan tiettyjen vaihetta ilmentävien osien rappiosta.

Jean-François Lyotard (1988, 33) puolestaan kritisoi kulttuurisen historian periodisoinnin turhuutta, koska periodisointi jättää kysymättä, mikä on nyt ja mikä on nykyisyys. Hän väittää, että moderniteetti ja postmoderniteetti eivät ole tunnistettavissa ja määriteltävissä selvästi rajatuiksi historiallisiksi kokonaisuuksiksi niin, että toinen tulisi ensimmäisen jälkeen. Moderniteetti muodostaa suurimman osan postmoderniteetista. (Lyotard 1988, 34.)

Voimme tietenkin kuvitella elävämme modernin ”taitekohdassa” (Eräsaari 2002, 53). Taitekohta on siirtymävaihe, mutta yhtä lailla käännekohta, josta on mahdollista muodostaa erilaisia tulkin-toja siitä, mikä on modernin yhteiskunnan nykytila. Käännekohta merkitsee, että muutokset enteilevät toisenlaisia ratkaisuja, todennäköisiä poikkeavia suuntia ja uudentyypisiä arvoja. Taitekohta ilmaisee myös saapumista rajalle, jossa kaksi aikakautta hitaasti vaikuttavat eroavan toisistaan tietyillä yhteiskuntaelämän – kuten esimerkiksi politiikan, työn, perheen ja sosiaalisen elämän – alueilla (Maffesoli 1996, 13–14).

Moderniteetin hiipumisen kohdalla on kyse ideaalien ja todellisen sekä olemassa olevan ja syntyvän yhteisvaikutuksesta. Nähdäkseni jälkmodernia aikaa on mahdollista tutkia huolimatta siitä, tarkasteleeko aikakausia ennakoivasti tai takautuvasti – vaikkapa etsien merkkejä muunnellusta esimodernista ajasta – vai keskittykö nykyajan analyysiin. Maffesoli (2004, 14–15) väittää, että erilaiset ”diskurssit”, kuten myytit, representaatiot ja tarinat, ovat kestäättömiä ja kyllääntyviä. Tästä johtuen onkin tärkeää paikantaa se, mikä on tulemassa näkyviin.

Haen vastauksia aikalaisdiagnoosin olennaisiin kysymyksiin (Eräsaari 2000, 77; Noro 2004, 24) valitsemieni teemojen avulla. Kysymys ”keitä me olemme” saa uusia merkityksiä muukalaisten asettuessa vieraaseen yhteisöön ja osallistuesssa sen elämään. Arkielämä kuvastaa sitä, ”mikä on tämä aika” ja jokapäiväisyys tarkentaa kuvaa jälkmodernista. ”Mikä on nyt” selviää tarkastelemalla tulevaisuuden tilaa ja sitä kautta nykyisyydessä elämisen merkityksiä.

Muukalaisuus

Muukalaisuus on ilmiö, joka palaa ajoittain yhteiskuntaelämään sekoittaen voimallisesti totunnaiset arvoasetelmat ja muokkaa vallitsevaa kulttuuria. Klassisia muukalaishahmoja ovat vieras, kauppias ja barbaari. Ajankohtaisia identiteettejä edustavat laiton siirtolainen, suurkaupungin asukas ja maahanmuuttaja. Nainen antaa ilmiölle omanlaiset kasvot. Häntä voidaan pitää jälkmodernina muukalaisena, joka avoitusessaan vieraaseen yhteisöön on silti potentiaalinen kulkija. Jokainen henkilöitymä on toiseuden ilmentymä, mutta myös kolmannen muoto (Simmel 2005, 76).

Zygmunt Bauman (1996, 47) väittää, että ”on ystäviä ja on vihollisia – ja muukalaisia.” Kahtiajako ystäviin ja vihollisiin ei tue näkemystä maailmasta, jossa yksilöt tunnustaisivat toinen toisen-

“Merkkejä ja merkintöjä...”

sa. Baumanin (1999, 70) mukaan muukalaiset uhmaavat jakoa ”meihin ja heihin” ja näyttävät toteen vastakkaisuuksien ”keinotekoisuuden”, koska jaot ovat ”keksittyjä rajoja”. Muukalainen identifioituu kolmanneksi usein juuri siitä syystä, ettei häntä osata tunnistaa ystäväksi, viholliseksi, veljeksi ja sisareksi saatikka lähimmäiseksi. ”Abstraktina, historiattomana ja stereotyyppisenä” (Lehtonen ym. 2004, 258–259) toisena muukalaista on vaikea käsittää ihmiseksi, jolla on nimi, kasvot ja ruumis.

Muukalaisuuden myötä voidaan pohtia, miksi tänä päivänä maahanmuuttajat – erilaisista poliittisista ohjelmista, monikulttuurisesta kasvatuksesta ja koulutuksesta, järjestöjen monipuolisesta työstä huolimatta – ovat edelleen vieraita, outoja ja toisia. Tuula Helne (2002, 174) kutsuu maahanmuuttajia ”rajatapauksiksi”. Myönnetty kansalaisuuskaan ei välttämättä poista heidän kohdaltaan ulkopuolisuutta. Heitä voidaan pitää ”siis ikuisina muukalaisina”. Ikuisuus viittaisi kuitenkin siihen, ettei maahanmuuttajilla olisi toivoa edustaa muuta kuin tuntematonta ja käsittämätöntä vierautta. Onkin pohdittava, kuinka maahanmuuttajat voisivat muuttua rajatapauksista yhteiskunnan kokonaisvaltaisiksi jäseniksi ja edustaa omalla erityisellä tavallaan paikallisuutta.

Lukiessa Robert Ezra Parkin (1950) teosta *Race and Culture* voi tulla vakuuttuneeksi muukalaisuuden tutkimisen ajankohtaisuudesta. Park (1950, 366) kuvaa siirtolaista, joka kohtaa diskriminaatiota ja ennakkoluuloja asettuessaan vieraaseen yhteisöön. Muukalainen saatetaan hyväksyä hyötynä, mutta Parkin mukaan häntä hyljeksittäisiin kansalaisena, naapurina ja ”sosiaalisenä vertaisena”.

Käsite ”marginaalinen ihminen” kuvailee kahden kulttuurin välissä olevaan yksilöä (Park 1950, 370; ks. myös Helne 2002, 174–175). Marginaalinen ihminen elää samanaikaisesti kahdessa maailmassa – hän esittää tästä johtuen sekä

kosmopoliittia että muukalaista (Park 1950, 375–376). Everett V. Stonequist (1965, 2-3) määrittelee marginaaliseksi ihmiseksi yksilön, joka siirtyy esimerkiksi siirtolaisuuden tai avio- liiton perusteella toiseen sosiaaliseen ryhmään, muttei sopeudu siihen tyydyttävällä tavalla. Tällainen yksilö löytää itsensä kummankin ryhmän reunasta olematta kummankaan jäsen. Siellä, missä on kulttuurisia siirtymiä ja kulttuurisia konflikteja, on myös marginaalisia ihmisiä, väittää Stonequist (1965, 2-3.) Ymmärrän väitteen siten, että siirtymä merkitsee jo itsessään konflik- tia: sosiaaliset suhteet muotoutuvat uudelleen, yhteiskuntaelämä käy läpi olennaisia muutoksia ja yhteisöllinen elämä suhteutuu entisten ja uusien jäsenten kohtaamisten mukaan.

Erilaiset muuttoliikkeet – kuten pakolaisuus, maahanmuutto, työkomennukset ja ulkomailta opiskelu –, massaturismi ja matkailu ovat muuttaneet toiseuden (mieli)kuvia. Vieraanpelkoon liittyy usein pelko muutoksesta, joka vaarantaisi yhteisön instituutiot, arvomaailman, kulttuurin ja sosiaalisen elämän. Yhteisö saattaa puolustautua säätämällä lakeja, vahvistamalla muukalaisten erikoisasemaa, asuttamalla näitä erilleen ja määrittelemällä ajallisesti näiden oleskelua alueel- laan. Toisaalta paikallisten ja uusien tulokkaiden kohtaamisista on syntynyt monikulttuurisia yhteyksiä – niin yksilöiden kuin yhteisöjen tasol- la. Monikulttuuriset kohtauspaikat ja sosiaaliset suhteet antavat mahdollisuuden marginaalisuuden lieventämiseen ja moneudelle avautumi- seen.

Maahanmuuttajien muukalaisuuden tutkiminen ei merkitse sitä, että heitä pidettäisiin itses- tään selvinä muukalaisina. On mahdollista, että yhteiskuntaelämän muutokset voivat synnyttää ”juurettomuuden tunteen” (Kuure 1996, 11) yksilöissä, mutta on toinen asia, tekevätkö ne kenestä tahansa muukalaisen. Asettues- saan pysyvästi aloilleen vieraaseen yhteisöön maahanmuuttajamuukalaisten on selviydyttä- vä arkielämän jokapäiväisistä haasteista. Yhteis-

“Merkkejä ja merkintöjä...”

sön ”kulttuurinen malli” (Schütz 1944, 507) ei avaudukaan maahanmuuttajille suojaavana turvapaikkana, vaan siitä tulee labyrintti, jossa he muukalaisina menettävät suuntavaistonsa.

Arkielämä

Arkielämää voidaan pitää inhimillisenä vakiona, joka on aina ollut olemassa jossain muodossa. Se ei ole kuitenkaan muuttumatonta (Lefebvre 1947, 209). Arjen sosiaalisesta todellisuudesta voidaan hakea merkkejä aikakausien kyllääntymisestä ja uudelleen muodostumisesta (Mafesoli 1998, 14–15). Jokapäiväistä elämää tutkimalla on mahdollista pohtia, kuinka modernit yksilöt vastaavat muuttuvan arjen haasteisiin.

Esimodernia arkea on kuvattu jokapäiväisyyden ja juhlan kiertokulukuksi. Jokapäiväistä elämää elettiin askeettisesti, kun taas juhlat olivat yksilöille vapautumisen hetkiä (Morin 2001, 128). Modernisaation voidaan katsoa uudistaneen käsityksen arjesta ja samalla asettaneen yksilöille tavoiteltavia ja saavutettavia päämääriä projektien muodossa. Modernista arjesta tuli erityinen ajallinen ja tilallinen konteksti, joka liitettiin työaikaan ja työnteekoon. Työn ja vapaa-ajan vuorottelu toi suuria muutoksia yksilön, perheen ja kodin elämään.

Modernin arkielämän todellisuuteen liittyy vahva usko tulevaisuuteen. Tätä ilmentää hyvin ”normaalibiografia”, joka viittaa modernin palkkatyöläisen elämään ja siihen liittyviin ”elämänsuunnitelmiin”. Ennustettavan ja jatkuvan elämän suhteen epäjatkuvuudet ja putoamiset muodostavat poikkeamia normaalibiografiaan. (Karisto 1998, 55.)

Labyrintin metafora ilmaisee myös muuttuvaa arkea. Se kuvastaa muuttunutta modernia elinympäristöä, jossa yksilöiden on selviydyttävä toisin keinoin kuin aiemmin. Modernin aikakauden hiipumisen seuraukset eivät enää tarjoa saman-

laista varmuutta elämään kuin totunaiset puitteet. Yksilöt eivät välttämättä tiedosta elävänsä arjen labyrintissa, mutta he käsittävät rutiinien, tapojen, arvojen ja käsitysten muuntuneen.

Tutkimalla selviytymistä analysoin ”yhteiskunnan muutokseen liittyvien yksilön elämän mahdollisuuksien uudelleenmuotoutumista” (Suikkanen ym. 1996, 13). Mahdollisuuksien ohella voidaan tutkia kaikkia niitä keinoja, joita yksilöt keksivät ja käyttävät selviytyäkseen arjessa. Jos hyväksytään, että selviytyminen pohjautuu ”yhteiskunnallisiin rakenteellisiin ehtoihin ja toisaalta yhteisöjen yksilöiden elämään, elämänkulkuun ja jopa henkilökohtaisiin ominaispiirteisiin” (Suikkanen ym. 1996, 147), voidaan ajatella, että yksilöt suoriutuvat arjesta kartoittamalla olosuhteensa ja tekemällä erilaisia elämäntilannettaan helpottavia valintoja ja ratkaisuja.

Erilaiset menettelytavat muodostuvat käytännön harjoituksista ja keinoista. Aktiivisuus kuvaa tapoja jäsentää nykyisyyttä jokapäiväisten valintojen myötä. Aktiivisuudestaan huolimatta yksilö saattaa kohdata vastoinkäymisiä ja kokea pettymyksiä: aktiivinen selviytyminen muuttuu reagoinniksi erilaisiin käytäntöihin ja toimintatapoihin. Selviytymisen organisointi voidaan ymmärtää omaa sopeutumista lieventävänä keinona, tiettyyn tilanteeseen soveltuvana reaktiona, pakottavaan tilanteeseen käyvästä vastauksena tai positiivisena puitteiden hyväksymisenä. Suoriutuminen vastoinkäymisistä liittyy kriisivaiheeseen. Arkinen suoriutuminen voi saada peräti eloonjäämisen piirteitä, kun on selvittävä taloudellisista ongelmista tai sopeuduttava hankaliin elinolosuhteisiin. Mukautuminen on selviytymistapa, jossa vaikeat elämäntilanteet ja kriisit sopeuttavat yksilöä elämään ja hyväksymään uusia arvoja. Sopeutua voi myös mukautuen suurpiirteisemmin ja suhteellisemmin arkielämään. Selviytymiseen voi liittyä myös pelaamista ja neuvottelua. Kyse on siitä, miten hyväksikäyttää ja toteuttaa käsittämäänsä ja ymmärtämäänsä arjessa.

“Merkkejä ja merkintöjä...”

Arjen tutkimus voisi huomioida yksilöiden etsivän elämäänsä jotain muutakin kuin arkista suorittamista ja vapauttavaa aikaa. Modernisaation projekti on tehnyt arjesta banaalin ja harmaan kokonaisuuden. Arjesta saatu tietous, jokapäiväinen eletty ja koettu eivät ole merkinneet paljoakaan edistyksen perspektiivistä katsottuna. Turhan usein arki ja arkipäiväisyys luokittelevat moderneja yksilöitä – jotkut ovat liian arkisia, kun taas toiset vaikuttavat arjettomilta, koska heillä ei ole työn kautta oikeutta arkielämään. Arkipäiväisiltä vaikuttavat "tavikset", jotka "keskivertokansalaisina" erottuvat toisistaan vain hankkimalla itselleen harrastuksen (Haatanen 2005, 13). Ehkä tavikset ovatkin modernin arjen arkityyppejä, kun taas selviytyjiksi paljastuvat arkiset ja arjettomat yksilöt olisivat jälkimodernin jokapäiväisyyden mestareita.

Helne (2002, 8) katsoo syrjäytymiskeskustelun olevan aikalaisanalyysia, "joka kertoo vähintäänkin yhtä paljon yhteiskunnasta ylipäänsä kuin syrjäytymisestä tai syrjäytyneistä, kunhan sitä maltaa lukea hieman toisella tavalla". Yhtä lailla selviytymisen tutkimusta voidaan pitää osana yhteiskuntapoliittista keskustelua ja aikalaisanalyysia. Tutkimuksen kautta selviää, mikä on arki- sen tiedon, eletyn ja koetun merkitys yksilöille. Käsitykset ja kokemukset selviytymisestä sisältävät yleensä myös havaintoja nykyisyydestä.

Nykyisyys

Karisto (1998, 55) seuraten voidaan todeta, että "jatkuva eteenpäin meno" ja "jatkuva pyrkimys ylöspäin" ovat hallinneet modernien yksilöiden elämää. Kun tulevaisuuden näkymät heikkenevät, yksilöiden on etsittävä sisältöä elämäänsä nykyisyydestä. En kuitenkaan katso nykyisyyden "rakentuvan normaalibiografian sisään" (Eräsaari 2002, 51). Sen sijaan uskon nykyisyydessä elämisen tuottavan erilaisia muunnelmia normaalibiografiasta. Jos uskotaan, että tulevaisuuteen suuntautuneisuus ei ole enää

modernin yksilön olennainen tarkoitus ja epävarmuus on osa elämää, on mahdollista hyväksyä "traaginen näkemys" (Maffesoli 1992, 49) elämästä.

Yksilöiden kannalta eteenpäin menon hidastuminen tai loppuminen merkitsee pelkistetysti tulevaisuudettomuutta. Työttömyys, köyhtyminen, syrjäytyminen ja "pätkeäelämä" ovat selviä yhteiskunnallisia esimerkkejä tulevaisuuden näkymien puuttumisesta ja modernien projektien epäonnistumisesta. Tulevaisuus voidaan nähdä "avoimena" (Eräsaari 2002, 24), mutta "avoin ei ole sama kuin tyhjä" (Eräsaari 2002, 43). Nykyisyydessä eläminen kertoo toisenlaisesta suhtautumisesta tulevaan. Tulevaisuus ei mahdollistu silloin, kun elämä toistaa itseään päivästä toiseen tai kun yksilö pyrkii toistamaan elämäänsä rutiineilla. Kariutuvat ja estyneet suunnitelmat muokkaavat yksilön kuvaa itsestään, toisista, elämästä ja maailmasta.

Nykyisyys vaikuttaa yksilöihin siten, etteivät he kerro niinkään projekteista, päämääristä tai suunnitelmista, vaan he saattavat puhua hyvinkin arkisista asioista. He ovat tietoisia erilaisista pakotteista (Maffesoli 1995, 78) ja ongelmien esiintyminen tunnustetaan. Tulevaisuus on tunnut toivottamalta ennenkin. Toisin kuin ennen, nyt vaikuttaa siltä, että yksilöt keksivät omia versioita siitä miten elää, kun ongelmia ja pakotteita ei voidakaan poistaa. Kestääkseen pakotteiden konkreettisuuden yksilöt etsivät elämäänsä sisältöä muun muassa arjesta.

Richard Hoggart (1970, 184) on todennut: "Elää päivä kerrallaan ei ole välttämättä köyhyyden, laiskuuden tai varomattomuuden synonyymi: se on elämäntyyli". Tällaisen elämäntyylin valinnut yksilö suhtautuu asioihin suhteellisesti. Arjessa kaikella on merkityksensä, kun osaa katsoa asioita oikeasta näkökulmasta. Nykyisyydessä elävät yksilöt suhtautuvat välillä suvaitsevaisesti, välillä välinpitämättömästi ja ajoittain kriittisesti itseään ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen. Nykyi-

“Merkkejä ja merkintöjä...”

sydässä eläminen muodostuu nykyisyydestä nauttimisesta, sopeutumisesta ja elämän parhaiden puolien hyödyntämisestä. Koska modernintyyppisiä päämääriä ei ole mahdollista asettaa ja saavuttaa, yksilöiden on vain sopeuduttava ja yksinkertaisesti elettävä parhaansa mukaan.

J.P. Roosin (1994, 1995) ja Antti Kariston (1998) käymä keskustelu kurjuudesta ja hyvinvoinnista liittyy olennaisesti tulevaisuudettomuuden seurausten pohdintaan. Kurjuus voi olla niin suurta kuin pientä – se koskee asumista, työtä, odotuksia ja näkökulmia (Roos 1994, 190; Roos 1995, 145). On myös erilaista hyvinvointia – ”onnen pipanat” kuvastavat pientä hyvinvointia ”arkisemmassa mielessä” (Karisto 1998, 73). Kurjuuden ja hyvinvoinnin käsitteet kuvailevat olotiloja, joita modernit yksilöt käyvät läpi erilaisissa elämäntilanteissa. Kuinka nämä olotilat koetaan, kuinka niihin sopeudutaan ja miten niistä selviydytään jokapäiväisessä rytmisessä, selviää, kun tarkastellaan yksilöiden puhetta arjestaan ja suunnitelmistaan. Nykyisyyden tarkastelu avaa näkökulmia syrjäytymisen tutkimukseen tulevaisuutta koskevien kysymysten kautta.

Kun tulevaisuuden suunnitelmien toteutuminen estyy, on helpompaa pysähtyä tuokioon. Tutkimuksessani pysähtyneisyys kuvaa esimerkiksi vaikeaa taloudellista tilannetta tai elämäntilannetta, joka saa yksilön keskittymään nykyhetkeen. Elämäntilanne voi peräti pysäyttää suunnitelmien eteenpäin viemisen. Toisenlainen avaus tulevaisuuteen on sen lähestyminen vaiheiden ja jaksojen kautta. Vaiheistaminen ja jaksottaminen merkitsevät tulevaisuuden pohdiskelun kannalta ennakkointia, epävarmuutta ja käytännöllisyyttä. Suunnitelmiin voi liittyä varautuneisuutta. Nykyisyydessä elämistä voidaan pitää myös hetkessä elämisenä. Arkitodellisuudesta voi muodostua erityinen maailma, kun yksilö keskittyy tiettyyn aikaan ja tilaan. Hetkessä eläminen ilmaisee traagisuutta: elämän päämäärää tai suuntaa ei löydykään tulevasta.

Vastaus haasteeseen

Asetin itselleni puheenvuoroni alussa yhteiskuntaelämää koskevan ajatuksellisen haasteen, johon vastaan näin lopuksi. Jälkmodernin tarkastelu kaikessa ristiriitaisuudessaan luo jännitteen yhteiskuntaelämän analyysiin. Se tuottaa samalla elävää kuvaa tästä ajasta. Postmoderniteetin käsitys mahdollistaa modernista elämänkulusta poikkeavien ilmiöiden ja eriaivien suuntauksien tutkimisen. Ilmiöitä ja suuntauksia voidaan pitää viitteinä siitä, mitä yhteiskunnallisista muutoksista seuraa.

Muukalaisuus tuo usein mieleen mielikuvia ulkopuolisuudesta, vieraudesta, outoudesta ja toiseudesta. Todellisuudessa se on paljon monipuolisempi ja hedelmällisempi käsite, sillä se kyseenalaistaa yksilöille asetetyt käsitykset yhteiskunnasta, kulttuurista ja etnisyydestä. Muukalaisuus muistuttaa aikakaudet ylittävästä heterogeenisyydestä – samalla se hakee paikkaa yhteiskuntaelämän moneudelle ja monikulttuurisuuden mahdollisuudelle. Tutkimalla maahanmuuttajia muukalaisina saadaan tietoa siitä, mikä on heidän asemansa yhteiskunnassa ja kuinka heidän erilaisuuteensa suhtaudutaan. Asema ja suhtautuminen vaikuttavat muun muassa siihen, minkälaisia sosiaalisia verkostoja maahanmuuttajat tulevat muodostamaan, kuinka he sijoittuvat työelämässä ja minkälaisia yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksia heille suodaan.

Tarvitaan tietty määrä kekseliäisyyttä, jotta voi kehittää erilaisia tapoja analysoida muuttuvaa modernia arkielämää. Yksilöiden arki heijastaa yhteiskunnallisia muutoksia, joiden seurauksiin yksilöiden on osattava reagoida. Samalla yhteiskunnan on vastattava jäsentensä muuttuviin tarpeisiin – oli kyse toimeentulosta, koulutuksesta tai syrjäytymisen ennalta ehkäisystä. Jos arki ei enää tarjoa suuntaa antavia kiintopisteitä, olisi tarpeellista selvittää, kuinka esimerkiksi pienituloiset, työttömät ja nuoret selviävät arjen sokeloissa, minkälaisia työpolkuja avautuu heidän

“Merkkejä ja merkintöjä...”

eteensä ja minkälaisia tulevaisuuden suunnitelmia heillä on. Elämän jokapäiväinen rytmi paljastaa jälkimodernin merkkejä arkielämästä, joka on muutakin kuin rutiinia ja toistoa.

Nykyisyyden pohdinnan tarkoitus ei ole väittää, että tulevaisuus on päättynyt. Sen avulla tavoitellaan realistisempaa näkymää modernien yksilöiden jokapäiväiseen elämään. Nykyisyys voi olla mahdollisuus niille, joiden elämäntilanne on vaikea ja tulevaisuus epävarma. Ajallisen lineaarisuuden vähittäinen estyminen synnyttää uusia elämäntyyliä, jotka saattavat muokata käsitystämme kurjuudesta, hyvinvoinnista ja syrjäytymisestä. Kyseiset elämäntyyliilmentävät toiseltaista suhtautumista päämääriin, suunnitelmiin ja projekteihin ja kertovat yksilöiden sopeutumisesta nykyiseen elämäntilanteeseensa.

Puheenvuoro pohjautuu Helsingin yliopistossa 17.12.2005 pidettyyn lectio praecursoriaan.

Viite

¹ Sulkunen, Pekka (1995) Orgioiden aika: Michel Maffesolin postmodernismi. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Helsinki: Gaudeamus, 76–95.

Kirjallisuus

Bauman, Zygmunt (1996) Postmodernin lumo. Tampere: Vastapaino.
 Bauman, Zygmunt (1999) Sosiologinen ajattelu. Tampere: Vastapaino.
 Beck, Ulrich (1990) Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Tampere: Vastapaino.
 Eräsaari, Risto (2000) Elämänpolitiikan kontingenssi. Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Helsinki: Gaudeamus, 76–101.
 Eräsaari, Risto (2002) Kuinka turvaton on riittävän turvallinen? Kunnallisalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu 46. Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätiö.
 Haatanen, Kalle (2005) Pitkäveteytyksen filosofiaa. Jyväskylä: Atena.
 Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes

tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.

Hoggart, Richard (1970) La culture du pauvre. Étude sur le style de vie des classes populaires en Angleterre. Paris: Éditions de Minuit.

Järvinen-Tassopoulos, Johanna (2004) La sociologie contemporaine et l'esthétisation de la vie quotidienne. Teoksessa Centre d'Études sur l'Actuel et le Quotidien (toim.) Dérive autour de l'œuvre de Michel Maffesoli. Paris: L'Harmattan, 281–287.

Järvinen-Tassopoulos, Johanna (2005) Muukalaisuuden labyrintissa – Kreikansuomalaisten naisten matka jälkimoderniin arkeen. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 3/2005. Helsinki: Yliopistopaino.

Karisto, Antti (1998) Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 54–75. Kuure, Tapio (1996)

Marginaalin politiikka. Marginaalista murtautumisen vaihtoehtoiset strategiat. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto: Jäljennepalvelu.

Lefebvre, Henri (1947) Critique de la vie quotidienne. Introduction. Paris: Édition Bernard Grasset.

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli & Ruuska, Petri (2004) Suomi toisin sanoen. Tampere: Vastapaino.

Liotard, Jean-François (1985) Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Tampere: Vastapaino.

Liotard, Jean-François (1988) L'inhumain: causeries sur le temps. Paris: Gallée.

Maffesoli, Michel (1988) Le temps des tribus. Le déclin de l'individualisme dans les sociétés de masse. Paris: Méridiens Klincksieck.

Maffesoli, Michel (1992) La transfiguration du politique. La tribalisation du monde. Paris: Grasset.

Maffesoli, Michel (1995) Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista. Helsinki: Gaudeamus.

Maffesoli, Michel (1996) Ordinary Knowledge. An Introduction to Interpretative Sociology. Cambridge: Polity Press.

Maffesoli, Michel (1998) La conquête du présent. Pour une sociologie de la vie quotidienne. Paris: Desclée de Brouwer.

Maffesoli, Michel (2003) Notes sur la postmodernité. Le lieu fait lien. Paris: Éditions du Félin. Institut du monde arabe.

Maffesoli, Michel (2004) Le rythme de la vie. Variations sur les sensibilités postmodernes. Paris: La Table Ronde.

Morin, Edgar (1994) Sociologie. Librairie Arthème Fayard.

Morin, Edgar (2001) La méthode. 5. L'humanité de l'humanité. L'identité humaine. Paris: Éditions du Seuil.

Noro, Arto (1993) Postfranzenia. Helsinki: Tutkijaliitto.

Noro, Arto (2004) Aikalaisdiagnoosi: sosiologisen teorian kolmas lajityyppi? Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) Sosiologisia nykykeskusteluja. Helsinki: Gaudeamus, 19–39.

Park, Robert Ezra (1950) Race and Culture. Essays in

“Merkkejä ja merkintöjä...”

the Sociology of Contemporary Man. New York: The Free Press.

Roos, J.P. (1994) Hyvinvoinnin kurjuus. *Janus* 2(2), 187–192.

Roos, J.P. (1995) Pierre Bourdieun pieni ja suuri kurjuus. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Helsinki: Gaudeamus, 141–154.

Schütz, Alfred (1944) The Stranger: An Essay in Social Psychology. *The American Journal of Sociology* 49 (6), 499-507.

Simmel, Georg (2005) Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917. Helsinki: Gaudeamus.

Sorokin, Pitirim A. (1952) Aikamme kriisi. Porvoo: WSOY.

Stonequist, Everett V. (1965) The Marginal Man. A Study in Personality and Culture Conflict. New York: Russell & Russell.

Suikkanen, Asko & Kauppinen, Petri & Viinämäki, Leena

(1996) Suomalaisten hyvinvointimuutokset selviytymisen ja syrjäytymisen pelinä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1996:12. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Vattimo, Gianni (1987) La fin de la modernité. Nihilisme et herméneutique dans la culture post-moderne. Paris: Éditions du Seuil.